

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

RECUEIL MAX NIEDERMANN: *Université de Neuchâtel*, Recueil de travaux publiés par la Faculté des lettres, fasc. 25, Neuchâtel 1954, pp. 312, 8°.

Горниот зборник од јубиларен карактер го зготвил Универзитетот во Нешател по повод 80-годишнината на Макс Нидерман, кој умрел пред прославата, во јануари 1954 година. Роден на 19. мај 1874 година во Винтертур (Швајцарија), студирал во Цирих, Париз и др. места, докторирал во 1897 година, кариерата ја започнал како гимназиски професор. Во 1899 бил избран за приватен доцент на Универзитетот во Бал, вонреден професор 1909—1911, редовен од 1911—1925 (на катедрата за лингвистика). Покрај тоа, Нидерман предавал и на Универзитетот во Нешател од 1903—1909 и од 1911—1944 (катедра за лингвистика, од 1925 и за латински јазик и литература), а од 1944 година како хонорарен професор. За својата плодна научна работа Н. бил удостоен со ректорство во 1933—1935 година, пратенички мандат, членство во *Comitato permanente per l'Etruria* и во летонското филолошко друштво, почесен докторат на Универзитетот во Рига и Женева. Бил дописен член и на *Institut de France*.

*

Н. беше ученик на прочутите филолози и лингвисти Вакернагел и Меје. Знаел и санскрит и литавски. Во библиографијата приложена кон Зборникот се спомнуваат 307 студии и прилози, пишувани во времето од 1897—1954 година. Првата негова научна работа беше „E und I im Lateinischen“ (докт. дисертација) во 1897. Од поважните научни работи на Н. треба да се спомнат следните: *Zur lateinischen und griechischen Etymologie* (1897), *Studien zur Geschichte der lateinischen Wortbildung* (1899), *De la science du langage* (1901), *A propos de la faillite de l'enseignement* (1901), *Contribution à la critique et à l'explication des glosses latines* (1905), *Historische Lautlehre des Lateinischen* (1907), *Neue Beiträge zur Kritik und Erklärung der lateinischen Glossen* (1909), *Ueber einige Quellen unserer Kenntnis des späteren Vulgarlateinischen* (1912), *Eine neuentdeckte indogermanische Sprache* (1916), *Nachträge und Berichtigungen zum Thesaurus linguae Latinae* (1917), *Das Problem der sprachlichen Stellung der Ligurer* (1919), *Litavische Miscellen* (1923), *Wörterbuch der litavischen Schriftsprache* (од 1926), *Zur altillyrischen Toponomastik* (1931), *Consentii ars de barbarismis et metaplasmsis* (1937), *Tendances euphoniques en latin* (1939), *Iotacismus—Labdacismus—Mytacismus* (1948). Од неговите последни работи треба да се спомене 23. свезок од *Wörterbuch der litavischen Schriftsprache* (до буквата Р — заклучно).

Неговиот *Précis de phonétique latine*, објавен првпат во 1906, доживеа до 1953 година три француски и три германски изданија, а преведен е уште на 5 туѓи јазици. Во оваа работа Н. се покажа како одличен познавач на таа научна област и даде еден учебник каде се наоѓаат сериозни придонеси за изучувањето историјата на јазиците.

Во насловниот јубиларен зборник се собрани расправи од општа лингвистика (*L'interpénétration des langues*, објавено во списанието

„Scientia“ 1949 год.; за народниот јазик (Ueber einige Quellen unserer Kenntnis des späteren Vulgärlateinischen vo Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 29, 1912; Les glosses médicales du Liber glossarum vo Emerita 11—12, 1943/4); критика и толкување на латински текстови (Beiträge zur Textkritik lateinischer Mediziner vo Rheinisches Museum 71, 1916; Notes critiques sur la version latine du Περὶ ἀέρων, ὀδῶν, τῶν καὶ vo Revue de philologie 41, 1917; Notes critiques sur quelques textes médicaux latins vo Revue de philologie 47, 1923; Contribution à la critique et à l'explication de textes latins vo Revue de philologie 59, 1933; Notes de critique verbale sur quelques textes médicaux latins vo Humanitas 2, 1948); од епиграфијата (L'inscription de la colonne rostrale de Duilius vo Revue des études latines 14, 1936; Notes sur le cognomen latin vo Mélanges A. Ernout 1940; Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda vo Bulletin de l'Institut archéologique bulgare 14, 1941 42); од топономијата (Munimentum prope Basiliam, quod appellat accolae Robur vo Festschrift Albert Oeri, 1945; Le lieu de naissance de saint Jérôme vo Јужнословенски филолог 1826; Zur altillyrischen Toponomastik vo Zeitschrift für Ortsnamenforschung 1931; Notes de toponymie française: Craon < Cracatanum vo Festschrift J. Jud, Zürich 1943). По првата замисла во Јубиларниот зборник требало да влезат и некои статии за словенските и балканските јазици, кои се одделени и оставени за подоцна. Заради научни испитувања Н. доаѓал и во Југославија. Од статиите поместени во овој јубиларен и, за жалост, посмртен зборник, ќе се задржиме кај покарактеристичните.

Во „L'interpénétration des langues“ Н. го разгледува прашањето за навлегување туѓи елементи во народните јазици. Пред вид ги зема на прво место романските јазици. Ние ќе се задржиме главно на латинскиот и францускиот со по некој експурс во другите јазици, имајќи ја пред вид интерпенетрацијата на туѓи јазични елементи во нашите јазици, интерпенетрација тесно сврзана со инвазијата. Тој случај е најстар. Тоа е принудно натурање на јазикот од страна на завоевателот. По тој пат настанале францускиот и шпанскиот јазик од латинскиот, со асимилација на автохтониот галски и иберски јазик. Таа асимилација одела по еволутивен пат, чиј темпо зависел од степенот и интензитетот на окупацијата. Јазичниот материјал од областите чии жители беа асимилирани, оставил траги во јазиците со кои се слеал. Таков е случајот со Иберците. Причината за тоа треба да се бара во карактерот на завоевателот, начинот на асимилацијата, сродноста на јазиците, како и степенот на културата на победникот и победениот.

Така познавањето на галскиот јазик се засновува на некои оскудни остатоци на вокабуларот, запазени во некои случајни белешки и цитати на грчките и римските автори како и на мал број епиграфски сведенија и заклученија изведени од испитувањето на лексичкиот материјал. Потчинувањата на еден народ немало секој пат за последица безусловна асимилација на народниот јазик. Таков беше во стариот век случајот со Римјаните и Грците, а во новиот век случајот со Турците и положбата на хрисјанските народи. Резултат на турската доминација беше инфилтрација на маса туѓи зборови, турски или пренесени од јазиците на други покорени народи. Тоа беше влијание од површен карактер. Сличен е случајот со латинскиот и грчкиот јазик. Влијанието на латинскиот јазик не било скоро никакво наспроти неговата експанзија. Обратен бил случајот со влијанијата на грчкиот јазик. Тука имаме влијание на покорениот народ над победникот. И покрај грчките заемки во говорниот латински јазик, стилот на литературниот јазик останал чисто латински.

Еден начин, неспомнат горе, за примање туѓи зборови е миграцијата. Таков е случајот со циганскиот и јудеошпанолскиот јазик. И колонијалните освојувања довеле до примање голем број зборови од автохтоните јазици во јазикот на колонизаторите. Најпосле, допираме меѓу разни јазици по пат на размена на литература, како и лич-

ниот меѓусебен контакт доведувале до заемни влијанија и позајмувања. Тука може да се спомене и научната и стручната терминологија. До XVIII век латинскиот јазик беше научен јазик. Во него имало и голем број грчки зборови. Подоцна, кога речничкото благо на латинскиот и грчкиот јазик се покажа недоволно, потребите довеле до ковење на неологизми со грчки и латински корен, по пат на изведенки и сложенки.

Откако го разгледа прашањето на видовите на меѓујазичните влијанија од теориска страна, Н. преминува на техничко прецизирање со конкретни примери. Тука Н. разликува две категории и тоа: 1. по пат на груби заемки, и 2. по пат на ковани заемки во права смисла со гласови, суфикси, цели зборови што еден јазик му ги должи на друг. Под ковани се разбираат зборови, изрази, синтактични обрти, создадени од домашниот материјал, но со механичко преведување на туѓи елементи, како и нови значења што зборовите на еден јазик ги примиле од другиот по пат на деломична синонимија со туѓиот збор.

Н. преминува на детално излагање на прашањето за заемките. Констатира дека јазиците кои успеале да задоминираат над други јазици, апсорбирајќи ги, претрпеле и самите извесни измени, бидејќи асимилацијата не била наполно извршена и останале траги од јазикот на автохтониот народ. Една од тие појави е стремезот, тешките гласови од туѓиот јазик да се заменат со други пообични гласови. Од друга страна, некои од тие артикулациони појави и особини на изумрените јазици влијаеле на јазиците наследници, предизвикувајќи фонетска еволуција во нов правец. Еве неколку примери: замена на почетното латинско *f* со *h* (гаск. *hieh*, шпан. *hijo* < *filium*; гаск. *harie*, шпан. *harina* < *farina*, и др.). Најчесто се јавува случај на позајмување суфикси за деривација. Така грчкиот суфикс кај зборовите на -*ισιν* прејдува во латинскиот јазик во двојна форма: -*izare* во научните заемки и -*iduar* во народските заемки. Првиот суфикс во францускиот јазик дал -*iser* (*égaliser*) а во италијанскиот -*izzare* (*latinizzare*). Од сите латински суфикси најважна улога одиграл суфиксот -*arius*, којшто во готскиот дал -*ari* (*brāri*=*instituteur*), модерно-германски -*er* (Schneider). Сите словенски јазици го задржале овој начин на деривација.

Голема измена во јазиците предизвикуваат лексичките заемки. На прво место тоа се случува во областите кај што се вршат пронајдувања. Поретко и во помал број се застапени заемките од второстепена улога со чисто граматичка вредност, на пр. предлози и прилози.

Што се однесува до внесувањето зборови по пат на устен пренос, Н. тврди дека заемањето не внесува нови фонеме. Латинскиот јазик, кој не знаеше за глас *ŷ*, го пренесуваше со приближно најсличниот глас *u* во заемките од грчко потекло: *crupta* (κρῆπτη), *symbolum* (σύμβολον), *tyrannus* (τύραννος). Подоцна, кога познавањето на грчкиот јазик се рашири во Рим, и кога се јави потреба за поли и правилен изговор на грчките зборови, се вовеле во латинскиот јазик знакот *y* со вредност иста како и во грчкиот (*crupta*, *symbolum*, *tyrannus*).

Посебно внимание Н. му посветува на прашањето каква улога играат неологизмите составени од грчки или латински елементи, чиј број се наголемува од ден на ден. Тие неологизми измислени од лица без лингвистичка подготовка обилуваат со грешки. Како успешни примери ги цитира следните: *homicida* аналого *homicide* < *homicidium*; *parricida* аналого *parricide* < *parricidium*, а како неуспели називите на новите производи од типот на *odol*.

Граматичката терминологија на Римјаните беше изградена врз терминологијата на грчките граматичари. Најчести се кованиките во синтаксата и фразеологијата. Балканските јазици беа изложени на таква инвазија на синтактични и фразеолошки кованики, така што и покрај нивната разнобразност (се мисли и на албанскиот и влашкиот јазик) образувале група споредлива со групите на романските и германските јазици.

Големiot број заемки ни дава слика за сразмерот на лингвистичките влијанија во меѓународните односи. Облиците на ковењето се разни: час се однесува на формирањето на зборовите, час на нивното значење, час на синтаксата и фразеологијата. Голем број кованки се пуштени во промет од журналистите, други се произведуваат во голем број во земји со двојазичен народ или долж јазичните граници кај луѓе што мислат на еден а искажуваат мисли на друг јазик.

Бранот на надворешните лингвистички влијанија на многу места предизвикувал силна реакција, посебно кај народите за кои, спрема принципите на Француската револуција, јазикот бил симбол на нацијата.

Во вториот дел „*Latin vulgaire*“, во статијата „*Ueber einige Quellen unserer Kenntnis des späteren Vulgärlateinischen*“ Н. расправа за прашањето на изворите за запознавање на каснолатинскиот вулгарен јазик. Ние ќе се задржиме на првиот дел каде се разгледуваат поглавните и поопштите извори. Младата научна дисциплина, заснована од Фридрих Диц, ни дава за тоа најобилен материјал, чие испитување е во тек. Реконструкциите извршени врз основа на тој материјал, ни овозможуваат да си направиме верна слика за тоа каков беше во свое време вулгарно-латинскиот јазик, кога започна расподелбата на јазичи-наследници. Така добиваме претстава за јазикотворните способности на оној народ којшто извршил асимилација над домашните јазичи. Н. преминува на конкретни примери: фр. *poulain* се изведува од *pullanum* или *pullamen*. Слично *soudain* од *subitanum*, *airain* < *airamen*. Романистите (Körting) се определиле за *pullanum*, претполагајќи дека *pullanum* дошло како замена за *pullinum* (шп. *pollino*, пров. *polin*) преку замена на суфикси. Францускиот збор *coufrage*, пров. *coraige* претполагаат едно вулг.-латинско *coraticum*. Од француското *моуе*, преку пров. *moiol*, *miol*, *moüou* се изведува вулг.-латин. *modiolum* = жолтка. Како може да се заклучи од запазените споменици на вулгарнолатинскиот јазик, често пати кај глаголите и кај именките зависни од глаголи, стои *simplex* наместо *compositum* (*temperare* нам. *obtemperare*, *votus* нам. *devotus*, така и *plicare* нам. *adplicare*).

Како директни извори за нашето познавање на вулгарниот латински јазик доаѓаат пред вид сведенијата на граматичарите, коишто оваа или онаа форма ја обележуваат како вулгарна и обрнуваат внимание на нејзината употреба. Таков беше на пр. *Consentius* со својата расправа *De barbarismis et metaplasms*, каде што зборовите и промените на литературниот јазик се толкуваат со такви примери и паралели од каснолатинскиот народен јазик. Друг вид извори се натписите и ракописните текстови, чии автори немаа никакви литературни аспирации, текстови пишувани за една публика, на којашто и се познати вулгарно-латинските идиоми а не располагале со нужна подготовка за да го изразат тоа со форми од литературниот јазик. Но покрај тоа нема ниеден споменик на чисто вулгарнолатински јазик. Секој вид писмено искажување на мисли се усовршува донекаде свесно или несвесно по пат на природна еволуција. Таков е случајот со вулгарниот латинитет меѓу чии текстови се среќаваат и хипермодерни примеси од твр. урбанитет, како доказ дека и необразованите маси се стремеле кон поправање на натписните изрази. Голем број писани споменици од еволутивно развиениот народно-латински говорен јазик вистински стојат поблиско до народот отколку вештачкиот книжовен јазик. Во нив се пообилно застапени вулгаризми отколку примеси од книжовниот јазик. Н. цитира понатаму и примери од пет извори, со дисимилирани и метатетизирани форми: *televra* нам. *tebrebra*, *cuntellum* нам. *cullellum*, *fragellum* нам. *flagellum*, *frustum* нам. *frustrum*, *leriquiae* нам. *reliquiae*, *lerigio* нам. *religio*, *coacla* нам. *cloaca*, *singluttus* (кат. *senglut*, пров. *senglutot*, фр. *sanglot*) нам. *singultus*, *radus* нам. *rarus*, *scarpellum* (итал. *scarpello*, шпан. *escarpello*) нам. *scarpellum*, како примери за дисимилација, а *crancus* (фр. *cranche*), *cancrus*

(cancer), stentina (stentinae, stentinum, stentinus) нам. intestina > istentina со отфрлување на *i* пред *s* *impurum*, како примери за метатеза.

Многу упадливи новини има во вулгарниот латинитет во споредба со класичната јазична пракса, особено во областа на флексивата и творбата на зборовите. Како примери за придавките се цитира *rubrus* нам. *ruber*, а за именките, зависните падежи *glutinis*, *glutini* и *glutis* спрема *sanguinis*, *sanguini*. Се јавува и *cinus* нам. *cinis* по аналогија на помногубројните именки со наставката *-us*, *gen.-eris*.

Обилни преоди од една конјугација во друга, што ги гледаме кај глаголите, се од фонетско потекло или по аналогија. Н. се задржува на некои факти за тоа: романските јазици скоро секаде имаат *cadere* нам. *cadère* (итал. *cadere*, фр. *choir*, шпан. *caer*, влашки *cadea*); *mulgere* (итал. *mulgere*, влашки *mulge*) нам. *mulgere*; *respondere* (итал. *rispondere*, *répondre*) нам. *respondere*; *florire* (итал. *fiorire*, ст. фр. *flourir*) нам. *florere*.

Н. преминува на зборообразованието и се задржува на неколку случаи сменување на префиксите и суфиксите, карактеристични за вулгарнолатинскиот јазик. Германскиот збор *Propst* претполага како латинска основа едно *propositus*, двојник на *propositus* = *praepositus*, запазено на еден натпис од Македонија. Слично сменување на *ab-* и *ob-* покажува *abdormire* (со вулгарна асимилација за *abdormire* = *obdormire*).

Уште една карактеристика за формирање зборови во вулгарнолатинскиот јазик е проширувањето продуктивната способност на суфиксите, коишто во класичниот латинитет играле само подредена улога. Во првата категорија спаѓа *-aster* и *-anus*; во втората категорија *-ura* и *-ivus*. Во каснолатинскиот јазик се среќаваат *albaster*, *canaster*, *fulvaster*, *nigraster*, *calvaster*, *claudaster*, *crudaster*, *novelaster*; итал. *biancastro*, *verdastro*, *novastro*; франц. *noirâtre*, *rougeâtre*, *duceâtre*.

Поголема улога отколку *-aster*, имал суфиксот *-anus*. Покрај *medius* имаме и *medianus* (итал. *mezzano*, фран. *moyen*, влашки *mezín*); *dorsanus*, *biduanus*, *triduanus*, *olitanus* (olim), *solanus*. Со проширување суфиксот *-ura* се добиваат следните кованици: *ambulatoria*, *cavatura*, *decoctura*, *labratura*, *luxatura*, *vestitura*, *lavatura*, *volvitura*.

Н. посебно го разгледува прашањето на кованици со суфиксот *-ivus* и го дава следното заклучение: како основи на вулгарнолатинските придавки на *-ivus* служат облиците на партиципот на перфектот пасивен. Примери: *coctivus* < *coctus*. Исклучение имаме кај *crudivus* (*crudus*), *fontivus*.

Особен вид формантични кованици се ретроспективните изведеници, меѓу кои спаѓаат и тир. *nomina postverbalia*, многу омилен во романските јазици. Н. ги цитира овие примери: *pugna*, земено како основа нам. *pugnus* за *pugnare*, бидејќи *curare* иде од *cura*; *truncus* од *truncare* а ова е изведено од *truncus* (придавка), по аналогија на *caesus*; *caesare*.

Н. се задржува кај тир. рекомпозиција. Познато е дека во латинскиот јазик под влијание на некогашниот интензивен акцент на првиот слог, *ā* и *ē* во отворениот среден слог се менувале во *i*, а пак *ā* во затворениот среден слог се менувало во *ē*. Така се објаснуваат: *conficio* и *inimicus* наспроти *facio* и *amicus*, *colligo* и *restiti* наспроти *lego* и *steti*; *aspergo* и *imberbis* наспроти *spargo* и *barba*.

Од појавите кои се третираат во синтаксата, Н. го споменува преодот на транзитивните глаголи во интразитивни и рефлексивни, појава многу запоставена во литературниот јазик. Како примери ги спомнува: *coagulare* во смисла: *се стеснувам*, *се стврдувам*; *moveve* во смисла: *се движам*. Таква појава во текстовите од вулгарниот и литературниот латински јазик е многу забележителна во однос на јазичното благо народно како и на фразеологијата. Вулгарниот латинитет се одликува во таа смисла со една многу жива очигледност и со формално и содржајно изобилие. Обичниот човек ги искажува

своите мисли секаде во многу погруба, поизразита, поупадлива форма отколку учениот, и без некоја особена потреба за тоа. Како во Италија така и во романизираните земји итеративите настапуваат на место примарните глаголи, позитивот се заменува со компаративот и суперлативот. Примери за првото се: *pinsere* преминува во *pistare* (итал. *pestare*, пров. *pestar*, шпан. *pistar*); *reicere* во *relectare* (фран. *rejetter*, итал. *gettare* < *iectare*); *pervertere* во *perversare*; *dicere* во *dictare*; *adiuvare* во *adiutare* (итал. *ajutare*, фран. *aider*, шпан. *ayudar*). Тука спаѓаат и неологизмите како *émotionner* и *solutionner* на место *émouvoir* и *résoudre* во деношниот француски весникарски јазик.

Интересни се изразите за описно искажување на називите на годишните времиња: *tempore hiemis*, *hiberno tempore*=*hieme*; *aestivo tempore*=*aestate*; *verno*, *primo vere*=*vere*. Изразите за лето: итал. *estate*, фран. *été*, пров. *estat*, фриул. *instat* упатуваат на основно *aestativum* — контаминација од *aestatem* и *aestivum*.

Како примери за употреба на компаратив и суперлатив на место позитив, Н. ги цитира: *radices habet sub terra duriores et incuvas*. Понатаму: *sed post annos XV non tam optime generat*. Се јавуваат облици како: *minimissime*, *ultimissime*, итал. *ottimissimo*. Во вулгарната *κοιμή* имаме: *πρσβυτερφτερος*, *καλλιστότατος*. Тоа често доведува до плеоназми коишто во народните говори од сите времиња и народи обилно цутеле, тир. *pléonasmes vicieux*: *sursum ascendere*, *foras eximere*, *intus penetrare*, *ante praepratus*, *tum deinde*, *sic taliter*, *muliebria feminarum*=*γυναικεία*, фран. *monter en haut*, *descendre en bas*, *retourner en arrière*, *prévoir d'avance*, *des migraines de tête*, *des coliques de ventre*.

Има случаи и примери во вулгарно-латинскиот јазик од кои се гледа дека голема маса изрази произлегле од стремежот на неуките да дојдат до коректно искажување, а паѓале во друга крајност и неразбирливост: *srosa* = *sronsa*; *conius* = *coniux*; *occansio* = *occasio*; *milex*=*miles*. Некои од овие случајни и изобличени форми сраснале цврсто со организмот на народниот јазик во текот на времето. Тие нојави можат да се следат во романските јазици, *ct* *pt* преминува во двојно *tt* (*octo* > *otto*, *septem* > *sette*). Луѓето што сакаа да се изразат правилно, правеа и регресивни асимилации, без да бидат свесни за нив. Франц. *rot* и *rotet* би можеле да се изведат не од *gustus* и *gustare*, туку од *ruptus* и *ruptare*. Така се објаснува и франц. *jeter* и *flotter*, не од *iectare* и *fluctare*, зашто ова во франц. би дало **joiter* и **floiter*, ами во врска со горниот пример преку **jetare* и **flutare*.

На крајот Н. се задржува на некој осамени изведувања што заслужуваат внимание од фонетска, формантска или семасиолошка страна. Романските облици за зборот „коноп“ претполагаат едно сапарус со „р“, така итал. сапара, влашки *сіперџ*, алб. (тоск.) *копџ*, црков. слов. конопља. За потеклото на тоа „р“ не е уште утврдено ништо позитивно.

Како типични народски формални кованки Н. ги цитира *similare* (итал. *somigliare*, франц. *sembler*, шпан.-порт. *semblar*, влашки *sămăna* *similem esse*); *caballicare* (итал. *cavalcare*, франц. *chevaucher*; шпан. *cabalgar*, порт. *cavalgar*, влашки *încăleacă* за *equo vehi*); *nascentio*=чир, израслина (ст. ломбардски *nascenza* „*escrescenza*, *tumore*“).

Народниот латински говор имал многу заеднички зборови со книжевниот јазик, но ги употребувал во посебно значење: *rostrum*=*os hominis* (Плаут), *se collocare*=*se lecto collocare*, *se coucher*: *ignoscens*=*ignorans*; *infra*=*intra*.

Н. мисли дека успеал да го докаже следното: научното испитување на вулгарниот латинет е многу поучно и важно не само заради запознавањето на народната психа на старата Италија и од неа колонизираниите провинции, туку е нужен услов за солидна изградба на романистите. Тој смета дека романистите се понадлежни и поза-

должени отколку класичните филолози да испитуваат и постигнуваат позитивни резултати во оваа област.

Во третата глава „Critique et explication de textes latins“ ќе се задржаме кај статијата „Beiträge zur Textkritik lateinischer Mediker. H. врши тука исправка на неколку текстови. Така кај Скрибониј Ларг (Scribonius Largus), лекар од првите децении на римската империја, понатаму кај тир. *Medicina Plinii*, *Pseudo-Apuleius*, *Mulomedicina Chironis* и најпосле кај *Antidotaria Bruxellensia* и латинскиот превод на делото *Περὶ ἀέρων, ὕδρων, τόπων*, кое е припишувано на Хипократ а датира, како изгледа, од 6. век на нашата ера.

Од балканската проблематика има во зборникот две статии. Првата е од областа на епиграфијата (*Notes sur une inscription métrique latine trouvée à Vojvoda*). Се raspава за толкувањето на еден натпис, најден на една плоча во селото Војвода (околии Нови Пазар) а пренесен во археолошкиот музеј во Шумен. Во прашање е поезија во хексаметар.

Кацаров со помош на својот колега, латинистот Дечев, зел да ги пополни лакуните од стиховите 1—4, 6 и 7 и, деломично, 8 и 10. Тоа е објавено во Известия на Българският археологически институт, год. 1926. Две години подоцна, чешките научници A. Salaš и K. Škorpil објавија нова реституција на оштетените места. Тие го датирале натписот врз основа на обликот на писмото во 3. век од н. е. Н. не се слага со таа аргументација оти во натписот се спомнува име Eusebius, кое упатува на 4. век и понатаму, бидејќи порано тоа име не се јавувало. Судејќи по содржината, натписот бил од некое пристаниште, можеби *Ὀδρῶς* (ден. Варна). Останува отворено прашањето: во кој момент и по кои причини бил пренесен во внатрешноста. Н. ред по ред ги разгледува, коригира и пополнува лакуните. Без резерва ги прима стиховите 1, 2, 3, а во стиховите 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 врши исправки. Така исправениот текст кај Н. гласи:

Ve]nerat ad portum vitata pericula cre]dens.
a]missam classem saepe in statione del]ebat,
i]ncusansque deos talia est fortasse [locutus:
Q]uid pelagi crucis profuit evasis]se furorem
S]i mihi in portu pelagus naufragia [parat?
ha]nc cladem inspiciens factis nomen [maculatum
cond]oluit miseris obiectaque scrup[ea navi
fle]xit in melius hanc Eusebi cura [lacturam,
regi]men amissum, et redidit us]ui vela.
invida pos]teritas ne haec oblivis]catur inique.
Stet lapis, aeternum] mansurus i]n aevum perennis.

Втората статија гласи: „Zur altillyrischen Toponomastik“. Тука Н. се занимава со прашањето за етимологијата на зборовите: Aesontius и Stridonae. Како називи за венетската река, која денеска носи итал. назив Isonzo а слов. Soča, латинските автори од 6. век наваму цитираат име Isontius или пообично Sontius. Нашиот научник П. Скок во „Biblioteca dell' archivum Romanicum 3 (1921), појавата на тој дублет ја објаснува со тоа што почетното *i* од Isontius — според него еден илирски префикс — било разбрано како вулгарно-латинска редукција од *in* (како што е на пр. во вулг. латин. *insula* наспроти книж. *insula*) и, бидејќи постоењето на предлог во име на река изгледало неприродно, било испуштено. Такво мислење се покажа како неумесно по пронајдувањето на еден нов натпис, објавен во 1925 год., од каде јасно произлегува дека првобитниот назив на реката бил Aesontius. При овакво изведување јасно паѓа в очи суфиксот *nt*, често застапуван во илирската топономастика, како што тврди Кречмер во *Glotia* 14 (1925). Н. го прима тоа мислење и тврди дека најстариот назив на реката бил Aesontius, во царско време гласел Esontius, а од почето-

кот на Средниот век Isontius, од каде итал. Isonzo. Слов. облик Soča има за основа Sontius, кој е добиен од Pontesonti = Pont(e) Aesonti со погрешно делење.

Зборот Stridonaе е име на родното место на христ. писател Јероним. Тоа место најчесто се цитира како Stridon. Во делото „De viris illustribus“, Јероним вели: „natus oppido Stridonis“. Обликот Stridonis Н. не го смета како генетив од Stridon, туку како аблатив од плуралното Stridonaе, -arum. Тоа мислење Н. го изнел во „Јужнословенски филолог“, 5, 1925/6. Во прилог на тоа свое мислење Н. ги цитира следните докази: 1. кај грчките автори се среќаваат илирски називи за места како: Ἡρών, Σάλων, Σκάρδων, Φλάων, коишто во латинскиот гласат Емона, Salona (и Salonaе), Scardona (и Scardonaе), Flapona. И самите Грци употребуваа и: Ἡρώνα, Σαλώνα или Σαλώνα, Σκαρδάνα, Φλαδάνα; 2. сите со еден облик цитирани називи за места во делото на Јероним спаѓаат во типот urbs Roma, не urbs Romae. Како примери Н. цитира од CIL: decurio Salonis; aedilis Tarragonae, Iivir Iuronaе, Augustalis Pisis. Во генетив стојат зад титули само етника а не и име на место: Mag. et dec. Caeretanor(um). Дека покрај обликот на -она постоел и облик на -о, -onis, не може сигурно да се докаже, иако се среќаваат и такви примери кај авторите (Ὠβένδων > Avendonis, Avendonae (cf. Firenze од локативот Florentiae). Се среќава облик Scodris, аблатив на плуралот (локатив) од Scodra. На таква основа Н. заклучува како би можело да се употреби во плурал не само Salona, туку и Scardona. Така од формална страна имаме потврда и за Stridonaе, -arum. Н. полемизира со нашиот научник Н. Вулиќ, кој смета дека обликот Stridonaе како име за место е исклучено (Racolta dei scritti in onore di Felice Ramorino, Milano, s. a.). Затоа Н. се вратил пак на тоа прашање. Како главна противаргументација Н. пак го цитира фактот дека Јероним во своето дело постојано ја употребува конструкцијата urbs Roma. Со други зборови, дека нема никаков веродостоен пример за тнр. genetivus definitivus од имиња на места. И така Н. и во 1931 си го повторува и потврдува своето мислење од 1925/6.

Достоен ученик и следбеник на своите професори, Нидерман бил човек со широки концепции. Тој задираше не само во проблеми од својата тесна специјалност, туку се занимавал со стотина проблеми од најразличен карактер. Во сите проблеми завлегувал со темелно познавање на материјата. Тој широк ерудитивен дух, кој скоро пет децении предавал на два универзитета, стигнал да се позабави и со нашата словенска и балканска проблематика. Годините не му пречеа да работи и дава нови резултати до последните дни на животот.

А. Ѓ. Таховски, Скопје.

A. J. A. WALDOCK: *Sophocles the Dramatist*, Cambridge, University Press 1951, pp. 234. 8°.

Knjiga A. J. A. Waldocka: *Sofokle kao dramatičar*, objavljena godinu dana после смрти аутора, наишла је углавном на nepovoljan одзив код критике, s једне стране, verovatno, zbog isključivosti metodološkog stava i тона оштре polemike којим је писана, а s друге стране, што је дошла као реакција на примenu istoriskог metoda који је poslednjih decenija више или мање преовладало u тумачењу Sofoklovog književnog dela (Pohlenz, Bowra, Whitman, Ehrenberg i dr.). Istoriski метод, применjen relativно kasно на Sofokla, postupно је povukao vladajuće mišljenje о apsolutnoj, objektivnoj вредности „klasične harmonije“ i izvanvremenskom karakteru Sofoklovih tragedija. Od opreznog istoricizma (Pohlenz) preko umerenog (Bowra) došlo се i до једног apsolutnijег istoricizma, gde се dramski materijal koristi као istoriski materijal (Ehrenberg).